

mus, non verendum nobis fuerit, a veritate aberremus. Uterius progredi, et scriptoris nomen expr-

sur l'induction qui résulte du caractère général du poème, caractère si éloigné de toute décadence...

Après l'argument tiré de la grammaire, la plus forte des preuves par lesquelles on cherche à établir que la composition du livre de Job doit être placée vers l'époque de la captivité, se tire des grands développements qu'offre dans ce livre la théorie des anges et des démons. Mais au fond, cette partie de la théologie du livre de Job, si l'on en excepte peut-être le discours d'Elihou, ne dépasse pas le cercle des croyances que nous trouvons chez les Hébreux avant leur contact avec l'Assyrie et la Perse... Qu'on y réfléchisse d'ailleurs; la considération que je combats en ce moment amènerait à placer la rédaction du poème à l'époque des Achéménides... Or, la composition du livre de Job devient, à un âge aussi moderne, vraiment inexplicable...

Est-ce à dire qu'il soit permis de reculer la composition du livre de Job jusqu'à l'époque où de prime abord on voudrait la placer, je veux dire jusqu'à l'époque de Salomon? A cela s'opposent de graves difficultés. Pour n'en mentionner qu'une seule, je montrerai bientôt qu'aucune raison décisive n'autorise à séparer le prologue et

pisuari velle, vanam et nullius fructus operam iudicamus.

L'épilogue du reste du poème; or, dans le prologue nous voyons figurer les Chaldéens (*Kasdim*) comme une population vivant de rapines. Les *Kasdim* n'apparaissent chez les Hébreux avec ce caractère, que vers l'époque d'Osias, roi de Juda, et de Ménahem, roi d'Israël, au temps d'Amos, d'Osée et d'Isaïe, vers 770 avant J.-C. C'est à cette époque moyenne des royaumes de Juda et d'Israël, époque où l'ancien esprit nomade était loin d'être éteint... que j'aime à placer la composition du livre de Job. Le style vif et ciselé du siècle de Salomon n'avait pas encore fait place à la prédication larmoyante de l'époque de Jérémie. Le livre des Proverbes fut en partie compilé par les ordres d'Eséchias (725-696 av. J.-C.), et nous voyons autour de ce prince une sorte d'académie occupée de poésie parabolique (*Prov.* xiv, 1). Le cantique d'Eséchias lui-même (*Isai.* xxxviii, 10 seqq.) a beaucoup de rapports avec la poésie du livre de Job. Enfin plusieurs passages d'Isaïe (v. g. xix, 5 coll. cum *Job.* xiv, 11) rappellent tellement des passages du livre de Job, qu'on sent avec évidence que les deux auteurs ont puisé à ces lieux communs poétiques qui sont en quelque sorte dans l'air et appartiennent à tous. »

▲. CRAMPON.

JOB I ORACULUM DE CORPORUM RESURRECTIONE ⁽¹⁾.

(JOB. XIX, 23-27).

D. Hieronymus hæc scribebat ad Paulinum :

« Job resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius vel cautius scripserit, » *Epist.* 33, al. 103, § 8; et Joannem Hierosolymitanum refutans, § 30, hæc loquebatur : « Tonet Job tormentorum victor, et testa radens putridæ carnis saniem miseras suas resurrectionis spe et veritate soletur. *Quis mihi det*, inquit, *ut scribantur sermones mei?* etc... Quid hæc propheta manifestius? Nullus tam aperte post Christum, quam iste ante Christum, de resurrectione loquitur. » Verisime hæc dicta esse, Jobum ab Hieronymo latine versum legendibus ad liquidum exploratum est; at non item iis, qui in ipsum exemplar hebraicum oculos obiter conjiciunt. Nostrarum itaque partium esse arbitramur hoc, quod vetustiores bibliorum paginae communi omnium ætatum de hominum genere tandem revicturo sententiæ compendiæ suppeditant, testimonium luculentissimum defendere atque illustrare.

Primum quidem, quod ad genuinam oraculi interpretationem non parum facit, summarium aliquod afferemus, quod operis materiam et argumentum, finemque, in quem Jobi atque amicorum sermones miscentur, exhibeat, præsertim ea que ante ipsum oraculum editum disceptata narrantur. Deinceps singula oraculi verba, que hoc magis indigent, expendemus atque illustrabimus. Tum, quo nonnulla occupemus, quibus recta oraculi interpretatio impeti solet, planiorremque viam interpretationi ipsi sternamus, præcipuos quosdam hujus libri locos aperiemus, in quibus palam est vitam futuram, seu ac nonnulli contenderunt, *ἄσπετος* Jobi incomptum haudquaquam fuisse. Postremo ipsam oraculi interpretationem habebimus ac defendemus.

ARTICULUS I.

Summarium libri, ac Jobi affectuum ratio modusque.

Locus ille *παραφρασεως*; aliusque etiam bibliorum

(1) Hæc e Patritii libro, cui titulus : *De Interpretatione Scripturarum sacrarum*, lib. II, Quest. X, hæc paucis tamen de nostro additis, nos hausisse, movemus Lectorem.

scriptoribus tractatus (2), quibusnam de causis, quave ratione ac proportione tum prospera tum adversa inter homines hæc vitam degentes, sive prohi illi sint sive improbi, Deus distribuat, is est, in quo totius libri veluti cardo versatur, atque materies continetur. Vide quæ de hæc re in præced. Dissertatione attulimus. Unum tamen est, quod præterire minime oportet, quippe quod plurimum conducit communi Catholicorum æque ac multorum Protestantium etiam recentiorum sententiæ de Jobi oraculo comprobandæ, oppositæ vero omnem adimat probabilitatem. Est autem illud ratio ac modus affectuum, quibus Jobum agi apparet in illa disceptatione.

Enim mortalium ærummosissimum, quot quantisque angetur motibus animi, quum amici advenientes eum ingenti omnium miseriarum pondere pressum ac pene enectum conspexere, ipse illis ad diem septimum silentibus eumque commiserantibus lamentabili sermone declarat (cap. iii). Expectaret jam amicos ipsum consolantes, quum contra omnes amicitias atque humanitatis sensus acerrimis castigationibus illos tanquam procellam insurgere atque irrurere in se sentit, indeque arreptam deservendi ansam, quo vel a feris commiserationem extorsisset, ex immani, inquam, ærumnarum ejus cumulo, dum hæc veluti certum fucate prohibitatis indicium vitio culpæque ei vertere non dubitant. Primus omnium, sed solum oblique et eminus, id audet Eliphazus. Injuriam Jobus repulsare conatur, suamque sibi innocentiam asserere, que perterrat, vividius obtendit, lamentatur immittes amicos, jamque adeo usque dolor eum adigit, ut cum Deo exposulet, quod tali ratione ipsum habeat. Sed hinc acrior priore socio Bildadus Jobum impetere; Deoque injuriam iis, que dixerat, coarguere; plagas ipsi a Deo inflictas expræbare apertius, ut quæ *ἄσπετος* Deique immemorem prodant, idque exemplis in filios ejus editis ob eorum iniquitatem, quod animum paternum immane quantum dilaceret, comprobare. His auditis gravius in animo Jobi fluctus intumescunt, quos contra eluctata viri religiosissimi virtus, prius

(2) Vid. *Psalm.* LXXII; *Eccle.* viii, 14 seqq.; *Jerem.* xii, 4.

quoque: Et (quamvis) post autem meam... consumpsit... hoc. Sed quaedam horum nemini arbitrator probatum iri.

Primum quidem nullo pacto feram solecismum, quem magno totius sententiæ detrimento illi admitterunt, dum particulam *achar* tanquam conjunctionem habentes verterunt *postquam*. Etenim id fieri vetat conjunctio et posterius hemistichium cum priore copulans, simulque docet particulam illam esse adverbium, quo expresse atque perspicue significatur, ea, quæ priore hoc hemistichio prædicuntur, futura fuisse *post illa*, quæ leguntur in versiculo superiore, totaque proinde hemistichii hujus interpretatio a tribus illis edita funditus subvertitur. Neque unquam, quod attinet ad pronomen *zoth*, Schullensio concedam illud significare posse ad hunc modum, quod nullo exemplo aut auctoritate constat. Sed neque Gesenio, conjungendum illud cum nomine עָרִי, atque utrumque simul esse casum accusat. constructum cum verbo *niphon*, quod nec generis discrepantia patitur, neque durissimum hyperbaton ac plane confragosum, *autem meam destruxerunt hanc*. Non denique Rosenmullero, dictum id *כָּרַת הַבָּרִיָּה*, seu appositum esse nomini עָרִי; etsi enim frequens apud poetas hebraeos appositorum usus, nunquam tamen usum hunc habent pronomina, saltem diverso genere, sed et habere, præsertim verbo interjecto, vix possent, nisi invita *וְעָרִי* natura, que, non clarioribus obscuriora, ut eo modo foret, sed obscurioribus clariora apponere jubet. Sed peccatum maximum in eo est, quod horum trium *מִן-בְּרִיָּה* interpretatio neque cum prioribus cohereret, neque cum posterioribus. Quinam enim locus sive *pertuenda*, sive *consumenda*, sive *destruenda cuti* aut *corpore*, ubi Jobus, prout fert quoque interpretatio prioris versiculi tum a Schullensio tum a Rosenmullero habita, esse jam resolutum in pulverem veluti descriperat? imo ubi, sicut etiam idem ipse Schullensius sentit, vindicem suum induxerat ipsius reliquias jamjam suscitaturum; ubi denique ea subdit continuo, quibus integra sententia foret hujusmodi: *Carnem meam destructa in carne mea videbo Deum*.

Nunc levioris negotii erit nostram enarrationem defendere et confirmare. Huic præter Hieronymum in sua bibliorum translatione astipulatur interpres græcus: *Novi enim, quod æternus sit, qui me resoluturus est in terram ad resuscitandam pellem meam, quæ pertulit hæc; vel, ut legitur in cod. Alexandr..... terram; resuscitabit meum corpus, quod pertulit hæc*. Insuper series sermonis interpretationem hanc, non solum comprobatur, sed omnino flagitat. Modo enim prædixerat Jobus præsto esse, qui ipsius cineres resuscitaret. Nunc id prædicat, quod simul expresse asseverat postea eventurum, post illa, inquam, quæ modo prædixerat. Protinus prædicturus est, quomodo cineribus jam suscitatis restauratoque corpore Deum

ipse sit visurus. Cumam porro rei inter primum postremumque medius veluti locus tribuatur, nisi ipsi *ἀναστήσει*? Atqui hanc sonant verba illa Jobi, ut a nobis versa sunt.

Quæ ex rationibus grammaticis contra proferri possunt, ea vel vera non sunt, vel alias quoque interpretationes attingunt. Nam, quod nostra interpretatio inter adverbium et verbum nomen interpositum foret, hoc prædictorum quoque interpretationibus commune est, ac bene defendit Gesenius. Quod pro עָרִי reddamus *pellem* meam, tanquam si esset כָּרַת, nemo carperet, qui noverit præpositionem כָּרַת a poetis præsertim non raro omitti. Accentuum ratio nullo modo a nobis negligitur, aut saltem longe minus, quam tres illi fecerint; minus quippe peccabis sic pro ratione accentuum interpungens sententiam: *Et postea pelle mea, circumdabuntur hæc, quam: Et postquam pellem meam, consumpservint hanc*.

Verbo *niphon*, a quo rei summa dependet, illam, quam ei tribuimus, non vero aliam, notionem subesse, nullis possumus demonstrare. Ita enim sensit interpres Vulgatus, ita Syrus, tametsi totam sententiam aliter expresserit; ita sensisse videtur Chaldeus, qui profecto nec *condusionem*, nec *consumptionem*, nec *structionem*, hoc verbo significari credit; reddidit enim: *Et postquam convalescit; ellis mea; sive, ut est in biblici regis, et postquam creverit pellic mea*. Sed ipsam radicem verbi hebraici considere. Olim præter rationem duæ radices distinguebantur, יָקַח וְקָח, priori *circumire, circumducere, circumducere*, posteriori *cadere*, subjecta notione. fœderibus vero una radix נָא, אָפַח, quæ utrumque significet probatur, idque optima ratione, sicut discere est ex verbo *ingophou* (Is. xxix, 1) et ex nomine *niphah* (ib. iii, 24): his enim prior notio restituta nunc est, in quam alterum horum acceperant interpretes Græcus, Syrus et Arabs, utrumque vero Hieronymus; quod sane prodiit duplicem verbi vim probe huic perspectam fuisse, ideoque nostram interpretationem, quod Hieronymum auctorem ea habeat, aliquo veluti præjudicio juvari. Si itaque cum superiorum etatum grammaticis notionem, quam verbo huic asserimus, uni radici *iaqaph* subesse contendas, negare tamen nequibus posse idem verbum forma niphah ex hac radice esse deductum. Sin autem unam radicem *iaqaph* cum recentioribus agnoscas, attendas primo notionem illam longe frequentius radici huic subesse, quam alteram, quæ ter, non sæpius, occurrit, nec nisi apud Isaiam (x, 34; xvii, 6; xxiv, 13); apud Jobum vero his præterea legi verbum. istud, adeoque hoc ipso in capite (i, 3; xix, 6), sed tantum priore significatu. Neque opponas verbum hoc forma niphah nunquam alias in hunc sensum usurpari; reponam enim nec forma pihel sive in hunc, sive in alium. Quod enim legitur apud Isaiam (x, 34), licet nullo *cadere* ei sit, non tamen est forma pihel, quæ esse docent Rosenmullerus

et Gesenius, sed forma niphah, ut demonstrant puncta vocalia, tum contextus sermonis, tum duplex parallelismus poeticus cum primo ac postremo quatuor membrorum institutus, tum translatio, quam interpretes græci et Hieronymus fecerunt; quod verbo singulari numero ponatur, etsi nomen, quocum constructur, plurale sit, id, ut alias quoque ob causas fieri solet, in his tamen Isaiæ verbis, quod caute attenderunt fidem interpres et Hieronymus verbum plurale reddentes, ad exquisitionem quamdam grammaticæ regulam exactum est, quam ipse Gesenius tradit (*Lehrgeb.* § 187, 1), qui tamen eam ab Isaiâ hic servatam non animadvertit.

Neque graviorem affert difficultatem pronomen singulare feminino genere *zoth* constructum cum verbo plurali. Syrus quidem interpres contra fecit vertens, *circumvolutum est hic*. Sed et hæc enallage valde frequens in sermone hebræo, ut quædam nomina singularia, non tamen præter certas leges, cum verbo plurali junguntur, puta, quæ collectiva sunt, ut est in hac Jobi sententia pronomen istud *zoth*, quod exprimit *membra omnia, omnes corporis partes*, id est, *omnia*, quæ cute continguntur, ac veluti clauduntur (conf. Job. xix, 19).

Et de carne mea, etc. Qui negant Jobum loqui de vita futura, mire sese torquent, ut horum verborum sensum exponant: quorum diversa interpretationem referunt ac reflunt Schullensius et Rosenmullerus (1). his vero, qui sentiunt, sicut ipsi sentimus, Jobum his verbis certam spem præmii beneficiis suis debiti, *ἀναστήσει*, inquam, viteque futura, professum esse, nulla in verbis istis difficultas apparet, neque hærent, quominus subscribant Augustino ita scribenti: « Illud etiam quod ait Job, sicut in exemplaribus, quæ ex hebræo sunt, invenitur: *Et in carne mea videbo Deum, resurrectionem quidem carnis sine dubio prophetavit; non tamen dixit: Per carnem meam; quod quidem si dixisset, posset Deus Christus intelligi, qui per carnem in carne videbitur; nunc vero potest et sic accipi in carne mea videbo Deum, ac si dixisset: In carne mea ero, cum videbo Deum, » De Civit. lib. XXII, cap. XXIX, 4.*

Vers. 27. *Quem ego intuebor mihi, et oculi mei videbunt, et non alius.* — Expositionem in his habes profecto minime otiosam, sed affectu plenam lætitiæque inde a Jobo concepta, quod jam, non aliorum fidei, sed *suismet oculis* Dei notitiam debiturus sit; quam emphasis pronomini *aut, ego*, accedentem ad hujus et verborum *velo zar*, et *non alius*, antithesi, plane expressit Hieronymus addens pronomini ego pronomen *ipse*. Alia quoque esse posset horum verborum sententia, ut pronomini ego eadem envelopis sit, ac superius est in vers. 23, illa vero *velo zar* de Deo dicta signi-

(1) Renan: *Privé de ma chair, je verrai Dieu: que interpretatio neque usul particule מִי, neque rel, de qua agit (conf. versiculum seq.) congruit.*

ficient et non alium, id est contrarium, *adversantem*, quem tunc Job eum experiebatur. Sed in præsentem, dum is totus est in cogitanda vice beatissima, quæ ipsum maneat, melius creditur, tantisper miseriarum suarum oblitus, lætitiæ, quæ ejus mentem pertentat, unice indulgere. Huic priorem sententiam præfero; quod illa quoque sudent, et oculi mei videbunt.

Consumpti sunt renes mei in sinu meo. Optime hæc explicat Rosenmullerus: « Consumuntur renes mei in sinu meo præ vehementi Deum videndi desiderio. » Refutatisque aliis commentationibus subdit: « Sed nostro loco exstat verbum *calah*, quod sæpius usurpatur de vehementissimo desiderio, quo quis consumitur quasi et deficit. Bene igitur Hieronymus verba nostra vertit: *Reposita est hæc spes mea in sinu meo.* »

ARTICULUS III.

De tis, quæ circa vitam futuram traduntur in libro Jobi.

Priusquam alia promamus ad comprobendam nostram hujus oraculi interpretationem, præstat illud diluere, quod quum positum quidam habeant, præjudicium de illa factum jam putant, *nondum homines illo, quæ hic liber scriptus est, tempore talem, quam ex interpretatione a nobis adscita Jobi verba expriment, spem abisse* (2). Neque vero hanc questionem, quoad ea patet, attingam, sed solum capita illa hujus libri, ut hebraice sunt, proponam atque illustro, tum quæ faciunt sive immortalitati animarum sive corporum *ἀναστήσει* asserendam, tum quæ secus esse, etsi præter rationem, creduntur. Quæ tamen in re iniquis a nobis quis flagitaret argumenta perspicuora, quam quæ ad alia religionis nostre documenta comprobanda expectare est ex Vel. Testamento, in quo, utpote conscripto prius, quam christianæ doctrinæ lux hominum mentibus afflueret, nemo ignorat dogmata illa non ea perspicuitate proponi, qua in Novo Test. proposita sunt (3).

SECTIO I.

Argumenta vite future ex libro Jobi deprompta.

ARGUMENTUM I. — *Locutiones quædam.*

Sicut Hebræi, quum dicere volunt *auferre alicui vitam*, dicunt quandoque *colligere aliquem* sive *animam aut spiritum alicujus*, ita pro verbo *mori*, solummodo tamen ad piorum obitum significandum, solemniss est apud eos formula *colligi ad populos suos*, seu *ad patres suos*, ipsaque hæc *ὄραναι* tunc etiam habetur, ubi justi et pii *colligi* simpli-

(2) Vid. Renan, op. cit. p. LXXX seqq.

(3) Conf. Pareau in *Commentat. de immortalitate et vite future notitiæ ab antiquissimis Jobi scriptore in suos usus adhibitis*. Daventr. 1807.

tur eum instar regis... terrores. Priori interpretationi favet accentus et interpres Chaldaeus, posteriori Hieronymus.

c) Poenas impiis post mortem constitutas perstringit Jobus illis quoque verbis: *Cubabit (morietur) impius, et non colligetur anima ejus inter majores suos, id est, proicietur. Oculos suos aperuit, et non ipse est amplius. Invadent eum, scilicet postquam mortuus fuerit, sicut aqua terrores (xxvii, 19, 20). Haec eadem continuo per expolitionem diversisque verborum immutationes repetit: Noctu furata est eum tempestas, sustulit eum ventus urens, et perivit. Et deus turbine dejecit eum de loco suo, et proiciet contra eum, et non pariet; de manu ejus fugiendo fugiet, id est, fugere conabitur, ut adnotavit Rosenmullerus. Quae quidem omnia explanatione non indigent.*

d) Aperiōtia etiā sunt haec verba Sophari, quae referimus, sicut ea Latina fecit Rosenmullerus: *Perit impius. Super eum terrores. Omne tenebrarum genus pro thesauris ei repositum. Consumet eum ignis non sufflandus, » (cap. xx, 25, 26). His postremi iudicii, cui impius sistetur, descriptio statim accedit.*

ARGUMENTUM V. — Spes atque expectatio rerum post mortem futurarum.

a) Cap. xvii, 16, Jobus quietem sibi vita defuncto sperare profiteretur. Ne vero quis suspicetur quietem hanc alicui non esse nisi eam, quam sepulchrum cuique praebet, finem, inquam, miseriarum et aerummarum, quibus viventes premi soleamus, obstat pia illa et religioſa dubitatio, quomodo veluti comitem spei suae Jobus verbis illis praese ferat, quaeque circa quietem in sepulchro inveniendam versari profecto nequit.

b) Spem eandem praefert quoque hoc Jobi votum: *Quis dabit, ut veniat petitio mea, et expectationem meam det Dominus? et volit Deus, et conterat me, sicut manum suam, et succidat me? Et erit tunc quoque consolatio mea, et exsultatio in dolore meo, qui non pariet, quoniam non contradixi sermonibus Sancti.*

c) Illam ipsam sermonem Jobus concludit his verbis: *Equid non tolles peccatum meum, et auferes iniquitatem meam? QUONIAM nunc in pulvere cubabo, et mane me queres, et non ego (vii, 21). Itaque sua peccata sibi remittit ideo optat, quia se mox diem supremum victurum credebat. Ast equid momenti ratio haec habuisset, cur illud optaret, nisi unumquemque nostrum, quae facis ac stidius suis in vita sua meritis est, ea post mortem manerent, idque ipsum Jobus haud dubius sperasset?*

d) Denique, cum Jobus expresse neget impio ex hac vita decedenti spem ullam esse posse, hoc ipso ponit esse, quae nobis post decessum futura speremus. In ipsa verba Jobi, prout ea vertit Gesenius: *Quoniam spes est impio, ubi rapuit, si Deus extrahit, vel postulat animam ejus? cap. xxvii, 8.*

SECTIO II.

Quid valeant ea, quae ex Jobo in contrarium proferuntur.

a) Aiunt Jobum inficiatum esse credere se animas corporibus fore superstitas, idque ubi haec loquebatur: *Sicut abortivum absconditum, non subsisterem (cap. iii, 16); vel haec alia: Fuissem, quasi non essem, de utero translatus ad tumulum (x, 19); vel denique haec: Dives, cum dormierit (mortuus fuerit)... aperiet oculos suos, et non ipse, videlicet non est (xxvii, 19). Sed ista omnia prorsus explodit Rosenmullerus sic disserens: « Non essem in rerum natura, non viverem. Esse dicitur qui vivit, et contra non esse, qui mortuus est, ut Jerem. xxxi, 15: *Rachel plorans filios suos quia non sunt, non sunt in vivis; Gen. xlii, 13: Et unus non ipse, id est mortuus est, ut ipsi fratres Joseph loquuntur xlii, 20. Conf. Ps. ciii, 16. » Haec confirmare aut illustrare saltem poteris aliis nonnullis ipsis Jobi sermonibus (v. g. iii, 9, 21), praesertim ubi de Deo sic loquitur: *Ece ad orientem tho, et non ipse (xxiii, 8), quibus nemo putabit negari Deum esse. Insuper, quod ad primum trium illorum testimoniorum, ejus sensum esse, quem diximus, docet nos addita interpretatio: vel, qui concepti, non viderunt lucem. Alteram vim omnem, si quam haberet, amitteret propter particulam quasi; nam hebraice sic sonant: *Quasi non fuisset, essem.* Quod ad tertium, interrogamus, quomodo is qui nullo modo est, qui nihil est, animadvertere possit se non esse? quod tamen fieri dicitur. His praecognitiis facile dilnes alia hujusmodi.***

b) *Dies mei... transierunt... et consumpti sunt absque ulla spe (vii, 6), scilicet revocandi tempus praeteritum, et sanitatem recuperandi.*

Ventus est vita mea, et non revertetur oculus meus, ut videat bona... Qui descenderit ad inferos, non ascendet, nec revertetur ultra in domum suam, neque cognoscet eum amplius locus ejus (vii, 7, 9, 10: cf. x, 21; xvi, 23). Hic agi de vita denuo in orbe duenda, contextus docet.

c) *Lignum habet spem, si praerisum fuerit, rursus virescit;... homo vero, cum mortuus fuerit, et nudatus atque consumptus, ubi quaso est? Quomodo si recedunt aquae de mari, et fluxus vocatus factus arecat: sic homo cum dormierit, non resurget, donec alteretur caelum, non vigilabit, nec consurgat de somno suo... Putasne, mortuus homo rursus vivat (xiv, 7-14)? Audi hominem rationalistam, Rosenmullerum, inquam, qui ita scripsit: « Negat Jobus et hec loco, et similibus, supra vii, 7-10; x, 21; xvi, 22, hujus, quam in terris degimus, vite iterationem; unde tamen haud colligere est, illum nec aliquam vitam, haec scilicet terrestri praerantioris, restitutionem credidisse, non nisi post praesentis rerum humanarum ordinis interitum expectandam... Vere observat Pareau, in Commentat. de immortalitatis notitiis, etc., p. 444, non aliam vi-*

terpretatio nostra indubitata evadet ac talis, quae cordato cuique se probet, necesse sit.

c) Itaque, si diligenter consideres totam disputationem hucusque habitam Jobum inter ejusque amicos, animumque advertas ad affectus, quibus hactenus ille concealat, ad horum rationem et modum, ad continua eorum incrementa, ad eum aestus gradum, quo jam pertergerunt, jam nullos expectes fore, ut Jobus eo loci redactus certiore se de sanitate una cum caeteris bonis sibi adeptis recuperanda factum esse narret, nec possis, quin sentias, quoniam narratio haec post illa frigeret, quaeque vere ita scripserit Schullensius: « Haec spem in explicationes suas admittere et admiscere, est totum libri pathos minuire, subnervare, et magna ex parte delere; » et enim, sicut ille sapienter monet, « tam grandia mala nec concipit, nec effert, nisi qui de salute, de iure foederis gratias, de praemio sinceris Deo iustitiae pugnat, suamque partem in hereditate sanctorum in luce omni animi contentione et ardore tutandam suscepit. » Praefat. in Job. p. 13, 32.

ARTICULUS IV.

Oraculi interpretatio proponitur et confirmatur.

Quae nostram interpretationem oraculi a Jobo editi impedire poterant, de medio sublatis, definitaque prius vi ac notione singulorum verborum, atque argumentis non paucis nec levibus productis, quibus haec confirmarentur, arbitror me praeslitisse, quantum satis est, quo de interpretationis hujus veritate, non praedictum, sed plene jam factum putetur; ideoque licere jam integram illam proponere. Sic autem ea est:

Quis dabit ergo, ut scribantur verba mea?

Quis dabit, in libro ut exarentur?

Stylo ferreo et plumbo

in aeternum in saxo excidentur?

Et ego novi quod redemptor meus vivit,

et quod ille postremus super pulverem surget.

Et postea pelle mea circumdabuntur haec,

et de carne mea intuebor Deum meum:

quem ego intuebor mihi,

et oculi mei videbunt, et non alius.

Consumpti sunt renes mei in sinu meo.

Est tamen opere praefatum haec interpretationem magis ac magis comprobare reliquis argumentis, quae praesto sunt, ut peculiari ratione evincamus, non de alia re Jobum esse locutum, nisi de vita, ad quam aeternam vivendam humanum genus a Deo sub finem mundi revocabitur.

Quicumque in diversa abeunt a proposita propositione, ad aliterum horum ultimo omnes deveniunt, aut etiam ad utrumque simul: Jobum his verbis polliceri sibi, vel se in integrum restitutum iri, vel Deum ipsi in hac vita adhuc degenitum visitationem facturum. Quare si neutrum horum accipi posse demonstraverimus, simul in-

terpretatio nostra indubitata evadet ac talis, quae cordato cuique se probet, necesse sit.

c) Itaque, si diligenter consideres totam disputationem hucusque habitam Jobum inter ejusque amicos, animumque advertas ad affectus, quibus hactenus ille concealat, ad horum rationem et modum, ad continua eorum incrementa, ad eum aestus gradum, quo jam pertergerunt, jam nullos expectes fore, ut Jobus eo loci redactus certiore se de sanitate una cum caeteris bonis sibi adeptis recuperanda factum esse narret, nec possis, quin sentias, quoniam narratio haec post illa frigeret, quaeque vere ita scripserit Schullensius: « Haec spem in explicationes suas admittere et admiscere, est totum libri pathos minuire, subnervare, et magna ex parte delere; » et enim, sicut ille sapienter monet, « tam grandia mala nec concipit, nec effert, nisi qui de salute, de iure foederis gratias, de praemio sinceris Deo iustitiae pugnat, suamque partem in hereditate sanctorum in luce omni animi contentione et ardore tutandam suscepit. » Praefat. in Job. p. 13, 32.

Mullo autem magis, ea re posita, omnia ex improvisis conciliare sentias, ubi videris narrationem illam, talis enim ea foret, haberi statim, ac Jobus animi sui commotione eo adactus esse, ut dolori atque angori, quo crudelitas atque inique sociorum castigationes eum affecerat, ferendo impar animosorem refutationem in tenerendis praeces converteret, pietatemque et commiserationem imploraret eorum, qui tanta, ut illi, immanitate in ipsum seviebant, ac ferociebant, et contra quos magno atque alacri ad id animo causam dixerat.

Age vero, grandibus illis verbis, quae Job praefatus est, ipsam illius narrationem sententiam subjungamus, totumque sermonem inde extantem auscultat: *Quis ergo det, ut scribantur verba mea! quis det, ut in libro exarentur, ut stylo ferreo et plumbo aeternum duratura in saxo excidentur? Ego certo novi me pristinae sanitati vitaeque conditioni esse restitendum. Nomen huc aptum esset illud Horatii: « Quid dignum tanto feret hic promissor hiatus? » etc. Quid porro si redemptoris mentionem, quam omisimus, si redemptorem ipsum auctoritatem suam potentiamque in Jobi cineres exsererent suo loco inseras, ac repomas?*

Praeterea, ut calumnias a se repelleret, pluribus jam argumentis Jobus curaverat. Etenim se innocentem atque integrum iterum atque iterum profensus ac testificatus fuerat. Demonstraverat aerumnas, quae patitur, nequaquam indicio esse posse, quod prave nos vitam agere arguantur; falsum quippe esse, quod solet vincere contendebant, impiis solummodo, hoscumque nunquam non aerumnis illius modi premi, quum sepiissime videmus impiis profere omnia cedere, contra ea vero in homines probos omnia ingruere adversa.

Precaus fuerat, ut sibi jam liceret vite residuum recte ac feliciter vivere, quo inquam amicorum opinionem, quam de ejus agendi ratione animo imberberant, res ipsa refutaret. Deum ipsum sibi integritatis suae testem jam tertio citaverat. Quum vero his rationibus pervenire non posset, ut socii ab incepto desisterent, aut quominus criminacionibus jugiter acerbius in ipsius inveherentur, quid agendum Jobo tamen supererat? quid ultra ab eo erat expectandum? Num ut certo pronuntiaret se restitutum iri in pristinum statum, quasi hoc uno tota lis dirimi posset, tamen non modo nulla ei nec esset, nec esse posset, hujus rei certitudo, sed neque spes ulla foret, sed omnino illam desperaret? Ergone hoc unum agendum tunc Jobo supererat, hoc unum ab ipso tunc erat expectandum? non autem omnia illud, ut, refutationibus vehementioribus in teniores querelas supplicis more mutatis, postremum Dei iudicium speraret, redemptoremque appellaret, quem opprobriabatur, quique de ejus innocentia esset pronuntiaturus, eamque premiis aeternis persolutis comprobaturus; ut sensus verborum, quibus Jobus amicos alloquitur est, talis foret: «Itane vero nullo argumento nulla ratione adduci poteris, ut noxarum, quas mihi affingitis, me expertem credatis? Quis ergo mihi hoc tribuat, ut, quod certissimum habeo, perenni monumento consignatum omnibus omnium aetatum hominibus innotescat! meum mihi redemptorem non defuturum, qui olim, me et meis ceteribus excitatum aeterna beatitate remunerans, meam integritatem proferet, ac patefaciet.» Neque putes rationem hanc nostram totam ex quadam rerum, ut vccant, convenientia petitam esse, sed ipsa res, ipsa disceptationis illius series atque natura, ipse locus, quo Jobum tunc fuisse compositum, ad id tandem cum necessario redactum esse, nos credere cogunt.

Qui autem Jobum his verbis sanitatem fortunamque suam integrandam sibi polliceri, utrum dicent, Jobum ea de re certum fuisse, an incertum? Si enim incerta solum integritationis hujus spe tenebatur, aequid tunc asseveranter, quam fecit, praefatus est illud: *Et ego novi*, tantoque verborum apparatu eam sibi certo futuram veluti est vaticinatus? Quod si certo id noverat, scilicet, propt Clericus alique commissis, quia a Deo ipso id didicerat, neque enim aliter poterat id certo nosse, qui factum est, ut sepius integritationem istam desperare se professus aperte sit? quod nec ipsum Clericum praeterit, de cujus commento Schultensius ita scripsit: «Hoc enim vero est totam tentationem Jobi quodammodo eludere atque libri hujus universam oeconomiam ita conturbare, ut, quid sibi voluerit Jobus cum amarissimis suis querimoniis, nemo mortalium expedire possit, nisi simul impatientissimum eum atque adeo inepissimum facere velit disputatorem, quem nulla virtus, constantia, et magnani-

mitas, in adversis commendat.» *Praef. p. 22.*

Levi quoque negotio revincuntur Calvinus, Crinsozius, alique post hos, putantes praedicere Jobum fore, ut Deus ipsi in terris etiamnum versantem se preberet conspiciendum, quod re ipsa factum esse narratur in hoc libro. Faciunt enim contra hanc eadem ferme argumenta, quae contra priorem interpretationem facere mox vidimus. Neque enim spes visitationis hujus a Deo faciendae res ejusmodi erat, quae monumentis aetate lauris foret committenda. Neque momentum ullum spei illi poterat inesse ad refellendas calumnias sociorum Jobi, qui vaticina hac ratione ad Jobi innocentiam agnosendam non magis induci potuisse credendi sunt, quam rationibus aliis jam ab ipso prolatis. Neque demum rem illam potuisset Jobus sibi polliceri, nisi prius eam Deus ipsi fuisset pollicitus; cujus tamen pollicitationis nec vola nec vestigium apparet in hoc libro, quaque Crinsozius ex eo deprompsit, quae sententiam suam comprobaret, ea nihil valere pro comperto est.

c) Sunt denique, qui nobis illud regerant, quod, «si de resurrectione futura hic loqueretur Jobus, non erant haud dubie id praetermissuri Hebraei, qui et ipsi resurrectionem credunt; at ne unum quidem ex sex septemve Hebraeorum commentatoribus invenies, qui eo referat (1).» Item, «fuisse plures veteris Ecclesiae doctores, qui, ubi de resurrectione agunt, vel nostri loci nullam plane mentionem fecerint, vel illum interpretati sint de restitutione Jobi in pristinum felicem statum (2).»

Verum ex Judaeis, qui Jobi librum explicaverint, neminem reperias ante saeculum undecimum; quo posito miraberis adversarios nostros in hujus oraculi interpretatione praeorum Patrum testimonium testimonio recentiorum Judaeorum posthabere, veluti si παραρηγοί; oraculi intelligentia a sua origine ad longissimum aetatem prior penes hos servata fuisset, quam penes illos, qui tamen apostolis aetate fere suppare fuerant aut etiam aequales.

Nam, quod attinet ad Patres, non equidem negavero esse, qui, dum libros, sive librorum partes, aut sermones, de resurrectione conscriberent, oraculi hujus neque meminissent, imo eorum unus Ephraemus hoc amplius Jobi librum enarrans hoc ipsum oraculum fere praeterit, Chrysostomus vero Jobo futuram ἀνάστασιν notam fuisse etiam negavit, idque non semel (3). Nihil tamen haec interpretationi nostrae officere, nulloque modo suspicionem cuiquam praebere posse,

(1) Mercerus, et post hunc Grotius, Clericus alique, apud Schultensium in *Job. ix. 25.*

(2) Henke, *Narrat. crit. de interpretat. loci Job. xix. 25-27. in antiqua Ecclesia*, ap. Rosenmullerum in *Job. xix. 26.*

(3) in *Matth. hom. xxxiii. al. xxxiv. § 6; epist. 3 ad Olympiad. § 8.*

ne forte praecis aetatis alia foret de oraculo hoc sententia, pro comperto habemus.

Primum enim ab illorum Patrum plerisque de resurrectione, non tam disceptando decertatum, quam saeculum Christianorum doctrinas philosophatum est, aut etiam religiose commentationes sunt habita; atque hujusmodi esse videas, quae scriperunt Cyprinus *De Mortalitate*, Eusebius Caesariensis, Gregorius Nyssenus, Ephraemus, Joannes Chrysostomus. Quidam alii ab argumentis ex Scripturarum auctoritate petendis consulto abstinerunt, quod contra eos agerent, quibus auctoritas haec nullus esset momenti, sique se gessit Athenagoras, ac se gessisse videtur Lactantius, quorum prior in foto opere, alter in ea operis parte, qua de resurrectione disserit (1), vix unum aut alterum Scripturarum testimonium attulerunt. Cur Jobi verba non produxerit Tertullianus scribens de resurrectione carnis, discere est ex his, quae ipse nos monet: «Evolverem prophetias, si Dominus ipse tacuisset; nisi quod et prophetae vox erant Domini. Sed plus est, quod illas suo ore consignat (2).» Methodii liber *De Resurrectione*, dimidia sui parte mutilus, et liber Hippolyti, cujus pauca tantum verba nobis servavit Anastasius Sinaita, an Jobi testimonium exhibuerint nec ne, incertum est. Alios autem Patres, ex vetustioribus saltem, quos nobis opponant, nescio an adversarii nostri sint reperituri.

E contrariis, quos illis opponamus, praesto nobis sunt Augustinus *De Civit. lib. xxii. cap. xxix. § 4; Hieronymus Contr. Joan. Hierosolym. § 30; Marcus Diadochus Contr. Arian. § 1; Cyrillus Hierosolymitanus Catech. xviii. § 15; Origenes in Matth. § 29; Clemens Romanus Epist. ad Cor. § 26; hi enim omnes, dempto fortasse Marco Diadocho, qui, non corpora olim revictura, sed vitam aeternam nominat, ceteri ex verbis Jobi, quae interpretati sumus, argumentum ad corporum ἀνάστασιν defendendam depromperunt. Hos inter Chrysostomum numerarem, cujus verba exhibet *Catena Patrum graecorum* composita a Niceta, nisi, quominus Chrysostomi ea esse credam, illud me deterret, quod Chrysostomus de Jobo sensisse modo referebam.*

Ne vero quis suspicietur me in hujus oraculi interpretatione habenda partium studio ductum

fuisse, nostrisque doctrinis voluisse vtilificari, juvat totam questionem verbis hominis rationaliste concludere, Rosenmulleri, inquam, qui haec scripsit: «Non est, cur negemus Jobum spem illam, quae simplex verborum suorum sensus prodit, apud se aluisse, mortis suae summum non aeternum fore, sed ab ipso Deo se aliquando expergefactum iri, et futurum esse, ut Deus mortuo ipsi advigilare non desinat, ipsum olim in vitam revocatum ut amicum amice recepturus. not. sup. ad cap. xiv. 12. Recte monet Pareau l. i. p. 166, Jobum mori, ut opinabatur, proximum duplicem hoc loco spem testari voluisse, alteram de vindicta Dei in censorses aliquando post suam mortem exercenda, alteram de favore Dei sibi una cum meliore vita restituentem.... Sunt praeterea alia, quae nos adducunt, ut ad celsiorem illum conspectum Jobum oculos attolere statuamus. Primum enim exitium quid et singulare esse, quod hic profertur Jobus, proestitit illius, quo praefatur, evincit solemnitas.... Restitutum autem fortunae et sanitatis non utique tanti momenti erat, ut illa ratione memoriam ejus ad posteros transferri optare debuisset. Deinde sublimiori illi spei, quae vitae hujus terminos excedit, connexio cum his, quae praecedunt, egregie favet. In eo enim erat Jobus, ut innocentiam suam adversus criminaciones amicorum vindicaret, qui eum traduxerant ut iniquum et talem, qui Deum fortem non agnoscat, xviii. 21. Tantum itaque abest, inquit, ut talis sim, qualem me esse dicitis, ut contra spe piorum plenus et Deum noverim, et redemptorem meum, et majora ab ipso bona expectem, quam quae vitae hujus ambitu contineantur. Accedit, quod huc plurimum momenti addit, Jobum tam longe a fortunae sanitatisque restituendae spe abfuisse, ut potius mortem a se ardentem exoptatam certissime expectaverit, et nihil prorsus habuerit, quod huic vite speraret. Id quod pluribus clarissime sermonum suorum locis... evicit I. A. Voiglander in *Isagoge ad interpretationem Jobi*, cap. xix. 23-27, Dresdae 1809 in octavo., quam sequuta est *Interpretatio ipsa hujus loci. Ibid.* 1810 in octavo. Jam, quum hoc de Goele oraculum spem certissimam et inconvicissimam fiduciam praesto erat, inde sic arguitur: Quando Jobus arummarum finem et requiem in his terris non expectavit, et nihilominus spem omnimoda liberationis Goelis eo fovit indubiam, eum oportet de venturo iudicio, corporum resurrectione ultima, et rerum omnium instauratione, cogitasse.» *Schol. in Job. xix. 26.*

(1) *Doinar. Institut. lib. VII. cap. xx. xxi. xxii. Epistom. cap. lxxii.*

(2) *De resurrect. carn. cap. xlii.*